

MARIJANA GALIĆ

Srednja strukovna škola Posušje

marijana.galico312@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7538-9311>

UDK: 81'373: 930.272(497.6)"1378"

DOI: <https://doi.org/10.47960/3029-3103.2026.12.101>

Stručni rad

Jezične značajke povelje prvoga bosanskog kralja Tvrtka Dubrovčanima od 10. travnja 1378. godine

Sažetak

Povelja prvoga bosanskog kralja Tvrtka I. Kotromanića ubraja se u korpus ćirilčnih srednjovjekovnih bosanskih i humskih administrativnih isprava. Pisana je 10. travnja 1378. godine u Žrnovnici, a dovršena je 17. lipnja 1378. godine u Trstivnici. Napisao ju je logofet Vlade i sastoji se od 42 retka. To je najsvečanija Tvrtkova povelja napisana hrvatskom ćirilicom (bosančicom). Danas se čuva u Državnome arhivu u Dubrovniku. Poveljom kralj Tvrtko I. Kotromanić obnavlja i potvrđuje Dubrovčanima privilegije prethodnih vladara te odražava svoju političku moć i odnose s Dubrovnikom. Jezik je prilagođen administrativnomu stilu srednjovjekovne bosanske kancelarije koja je imala stroga pravila pisanja isprava prema tadašnjoj standardnojezičnoj normi. U povelji se očituje narodni jezik sa staroslavenskim elementima. U radu se analiziraju jezične značajke povelje kroz grafiju, fonologiju, morfologiju, sintaksu i leksik.

Ključne riječi: povelja; hrvatska ćirilica; jezik; grafija; fonologija; morfologija; sintaksa; leksik.

Linguistic Features of the Charter of the First Bosnian King Tvrtko I Kotromanić Issued to the Ragusa Citizens, Written in Žrnovnica on April 10, 1378

Abstract

The charter of the first Bosnian king, Tvrtko I Kotromanić, belongs to the corpus of Cyrillic medieval Bosnian and Humian administrative documents. The charter was written on April 10, 1378 in Žrnovnica, and completed on June 17, 1378 in Trstivnica. It was written by the chief of Government and consists of 42 lines. This is the most ceremonial charter of Tvrtko, written in Croatian Cyrillic script (bosančica). It is currently kept in the State Archives in Dubrovnik. With the charter, King Tvrtko I Kotromanić renews and confirms the privileges of the previous rulers to the Ragusa citizens, reflecting his political power and relations with Ragusa. The language is adapted to the administrative style of the medieval Bosnian chancery, which had strict rules for drafting documents according to the linguistic standard of the time. The charter reflects the vernacular language with Old Church Slavonic elements. The paper analyses the linguistic features of the charter through graphology, phonology, morphology, syntax, and lexicon.

Keywords: charter; Croatian Cyrillic script; language; graphology; phonology; morphology; syntax; lexicon.

Uvod

Srednjovjekovne bosanske i humske isprave pisane hrvatskom ćirilicom (bosančicom) jezično su i kulturno dobro Bosne i Hercegovine. Korpus čine 133 ćirilične isprave u koje se ubraja i najsvečanija povelja kralja Stjepana Tvrtka I. Kotromanića¹, pisana 10. travnja

-
- 1 Stjepan Tvrtko I. Kotromanić bio je posljednji bosanski ban (1353. – 1377.) i prvi bosanski kralj (1377. – 1391.). Prvorođeni je sin kneza Vladislava i Jelene Šubić. Po očevoj strani (njegova je baka Jelisava Nemanjić) pripadao je dinastiji Nemanjića, a po majčinoj strani lozi Šubića. Kada je umro ban Stjepan II. Kotromanić, vlast je trebao preuzeti njegov brat, knez Vladislav, Tvrtkov otac. No, knez Vladislav bio je bolestan, pa je njegovim regentstvom vladao Tvrtko. Godine 1354. knez Vladislav umro je, pa je Tvrtko u potpunosti preuzeo vlast. On je ujedno i prvi bosanski kralj koji se okrunio za kralja *sugubim vijencem* 1377. godine. To znači da se dva puta krunio, prvo u Milama pokraj Visokoga u srednjoj Bosni, a zatim i u Mileševu u Raškoj (Usp. Tihomir Mikulić, „O Tvrtkovu zlatniku, o njegovoj krunidbi te o Crkvi bosanskoj – II. dio”, *Numizmatičke Vijesti*, Hrvatsko Numizmatičko Društvo, 51 (62), 2009., str. 77.). Mikulić tvrdi da nas ne treba čuditi da u Tvrtko-

1378. godine u Žrnovnici, a dovršena je 17. lipnja 1378. godine u Trstivnici. Povelju je napisao logofet Vlade ćirilničnim pismom (bosančicom) i jezikom koji je zahtijevala administracija srednjovjekovne kancelarije. Povelja se sastoji od 42 retka. To je do tada najveća Tvrtkova povelja koja je izišla iz bosanske državne kancelarije. Luksuzno je pisana na pergameni talijanske izrade i vrlo kićena, iako pisar Vlade ne stavlja križ na početku povelje. Valja istaknuti da Vladoje produžuje slova, zaokružene petljice, a povelja je na više mjesta iskićena povećanim slovima, ispisanim cinoberom. Sva cinoberom pisana slova i riječi daju joj naročito svečan izgled. Kralj Tvrtko potpisuje se crvenom bojom što predstavlja višak kićenosti.² Ovom poveljom Tvrtko potvrđuje privilegije koje su Dubrovačkoj Republici ranije dodijelili srpski i bosanski vladari. Povelja je iznimno važna jer odražava Tvrtkovu političku vlast, uključujući njegov odnos prema Dubrovniku, jednoj od najvažnijih trgovačkih sila toga doba. Dubrovačka Republika bila je važan trgovački partner, pa je povelja osiguravala nastavak ekonomskih odnosa. Ona je dokaz srednjovjekovne pravne prakse na cijelome području, ne samo Bosne i Huma nego i Srbije, Dubrovnika i Hrvatske uopće.

voj kraljevskoj povelji od 10. travnja 1378. godine nema nikakva spomena o osobi koja ga je okrunila, a ni izjave odanosti Crkvi koja ga je okrunila. Uloga *djeda* Tvrtka I. u Bosni i uloga Crkve bosanske u tome činu prešućena je u dokumentu koji je isključivo bio namijenjen Dubrovčanima i u kojemu je Tvrtko I. istaknuo svoje pravo na godišnji dohodak od njih. (Usp. *Isto*, str. 103.). Tvrtko je osigurao svoj ugled i brakom s bugarskom princezom *Dorothîomъ* (pisar Vlade Dorotheja piše malim slovom, dok Tvrtkovu majku Elenu (Jelena Šubić) piše velikim slovom), kćeri bugarskoga cara Ivana Stracimira. „Orbini piše da je vrlo kratko živjela s mužem, ne rodivši mu djece. Umrula je gotovo istodobno kad i majka kralja Tvrtka. On se potom oženio bosanskom plemkinjom Jelicom, no ni s drugom ženom nije imao poroda. Neki izvori navode da je imao nezakonitu djecu. Naslijedio ga je kralj Dabiša iste godine kada je umro, 10. ožujka 1391. godine (Usp. Marko Dragić, „Etiologija izreke ‘Šaptom Bosna poginu’”, *Školski vjesnik*, Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet, 60 (3), 2011., str. 365.). Tvrtko se u povelji naziva *St(e) fanъ Tvrŕtko vъ H(ristos)a B(o)ga kralъ Srъbljemъ i Bosnê i Prim(o)riju*. Uzeo je i ime *Stjepan* (grč. *stefanos* = kruna) po Sv. Stjepanu, prvome kršćanskom mučeniku koji je nosio *mučeničku* krunu, što je asocijacija na krunu prvoga bosanskog kralja.

- 2 Usp. Gregor Čremošnik, „Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka II“, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu*, Zemaljski muzej u Sarajevu, Nova serija, sv. IV-V, 1950., str. 119-121.

1. Jezik

U srednjovjekovnim kancelarijama Bosne i Huma stvorio se bogat jezik, čitava lepeza starih i novih izraza prateći tadašnju standardnojezičnu normu administrativnoga funkcionalnog stila. U kancelarijama se koristila pravna terminologija, s primjesama narodnoga i staroslavenskoga jezika toga vremena. Jezik administrativnoga funkcionalnog stila u srednjovjekovnim bosanskim i humskim kancelarijama morao je biti jasan, precizan i stilski neobilježen te je imao stroga pravila pisanja formula isprava. Morao je biti prilagođen razumijevanju vlastele i trgovaca. U radu se, stoga, obrađuju grafemsko-fonemski odnosi, morfologija, sintaksa i leksik u kojemu se najviše ogleda utjecaj staroslavenskoga jezika kao i utjecaj klasičnih jezika (latinskoga i grčkoga).

1.1. Grafemsko-fonemski odnosi

Što se tiče poluglasa, povelja bilježi samo poluglas ѣ (jer), kao i ostatak korpusa. Jerovi su se u 11. stoljeću izjednačili. Primjeri su: *ôbrazь* (2)³; i *dastьjemu* *ôblastь* (2); *sudь* (3); *m(i)l(o)stь* (3); *sugubimь vѣncem(b)* (3); *prīroditelь* (4); *vь zemlьnѣmь c(a)rstvѣ* (4); *crьstvo* (4); *idohь* (6); *prīstolь roditelь moiь* (6, 8); *zapadnimь stranamь* i *potomь načehь svь bogomь* (7) itd. Primjećuje se da je ѣ (jer) na kraju riječi, a poluglas na kraju riječi rezultat je tradicionalnoga bilježenja, u skladu sa zakonom otvorenih slogova, tj. nastojanje da se taj zakon poštuje, premda više ne djeluje.

Grafem ê (jat/êts) može pokrivati nekoliko skupina, poput /ije/je/e/ koje pronalazimo u riječima: *dostolѣpno* (1); *ukrѣpiti* (6); *sugubimь vѣncemь* (3, 6); do *vѣka* (32) itd.; skupinu je pronalazimo kod: *zakone* i *uvѣte* (9, 13, 14, 16, 18, 38); *vѣrna* (30); *nѣkô(io)mь nevѣromь* (34); *nyh(ь) dѣt'ca* i *nyh(ь) poslѣdni* (34) itd.; dok e: *prѣdь* (31, 33, 38); *Bosnѣ* (4, 7, 42); po *srѣde* zemlje (3) itd.

Što se tiče grafema y (jeri/jery), odgovara glasu /i/: i javljen' na *byše* na hvaloslovie božьstvьnago smotrenija (1-2); jegože sьtvori vь *pr(i)č(i)sty* *ôbrazь* (2); da ne ima niko za *nyh(b)* ni za *nyh(b) trьgbь* pohvatiti (20) itd. Napomenulo se da su se poluglasi (jerovi) izjednačili u 11. stoljeću, dok *jeri* (y) korpus srednjovjekovnih ćiriličnih

3 U zgradama se nalazi broj retka u kojemu se nalazi koja riječ, sintagma ili rečenica.

bosanskih i humskih administrativnih tekstova gotovo ne bilježi⁴. No, logofet Vlade ga u predmetnoj povelji upotrebljava.

Grafem *ï* (iže) pokriva glas /i/: spod[o]bľšü me nasľêdovati *prïstolb* moih(ь) *prïroditelb* (4, 5, 6); na n(e)b(e)snoje crьstvo *prïselili* se (5); *ukrïpiti* (8); i tu izidoše *prïdь* kraljev(ь)stvo mi (8, 9, 36, 39) itd. U povelji se primjećuju kolebanja kod riječi *prïroditelb* (4), gdje logofet Vlade jedanput piše s grafemom *ï* (iže) *prïroditelb* (4, 5, 6), drugi put s *ê* (jatom): moi *prêroditelije* (5), a onda sa samoglasnikom *a* *praroditeli* kraljev(ь)stva mi (9-10). Grafem *ï* (iže) pronalazimo i kod toponima: primorьskômbъ *tribinjembъ* (18) ili kod osobnoga imena: i sь gospođmbъ kralicômbъ kïra *dorothiômbъ* (27), što bi sa standardnoga hrvatskog jezika odgovaralo glasu *e*, dakle Trebinje i Dorothea.

Samo je jedan primjer u povelji gdje se koristi diagram *oy* koji je transliteriran grafemom *û*, a odgovara glasu /u/: u vladaniju ili û trьgovcu ne učini za to (24).

Diagram *ω* (отъ) jako je učestao, transliterira se kao *ô*, a pokriva glas /o/ poput: vь pr(i)č(i)sty ôbrazь (2); i dastь jemu ôblastь (2); po niь ôstavľšü i ne imuču *svojegô* pastira (5-6); i sь *g(o)s(podi)nômbъ banômbъ* (12); ôbečanije ôbeča (19) itd.

U povelji grafem *ĵ* (đerv/đervъ) pokriva samo glas /ć/ te, osim kod: našu ôpĵinu, ôbĵjïnu (12, 15); *vlastelič(i)ĵь* (20), ovaj grafem pronalazimo kod osobnih imena i prezimena poput: marinь *menьčetiĵь* (10); dobre *kalijĵevik(ь)* (10); nikola *gunьdulijь* (11); bëlĵjakь *sьnbkoviĵь* (29); *purĵja* hrьvatinik(ь) (40).

No, grafem *k* u povelji pokriva glas /ć/, i to kod prezimena vlastele koja se navode: mihailь *bobalĵevik(ь)* (10); dobre *kalijĵevik(ь)* (10, 37); matheo žurьgovik(ь) (10, 37); žunь *gradikь* (11); branko *prĵbinik(ь)* (28); vľkosavь *stefkovik(ь)* (28); dobrašinь *stefanovikь* (28); vlatko *vľkovik(ь)* (28); vľkašin(ь) *milatovikь* (28-29); priboje *mьstnovik(ь)* (29); stavilь tvrьtko *vlagĵevik(ь)* (29); vľkьcь *vladislalik(ь)* (29); vľk[ь]cь *hrьvatinik(ь)* (39); vľkota *prĵbinik(ь)* (39); h(e)genь *dragoslalikь* (40); vlatko *vojevodikь* (40); vľk(ь)cь črьnugovikь (40); radoslavь *prĵbinikь* (40); vľkьmirь *semьkovikь* (40); hranja *vľkovik(ь)* (40); *purĵja* *hrьvatinik(ь)* (40); bëlĵica *ižesalik(ь)* (40-41).

4 Marijana Galić, *Leksik u srednjovjekovnim bosanskim i humskim administrativnim ispravama*, doktorski rad, 2020., str. 102.

Grafem *č* (šta) može također pokrivati glas /ć/: i ne *imuću* svojegô pastira (5-6); i *isplbnajuću* kraljevstvu mi (14); · v · *tisući* per(ь) per(ь) (18); ôbeča se i zapisa (16, 26); i ôbečava se kraljevstva mi (21); ili pak skupinu /š/t: i uzme imъ čo vь ôblasti (21, 23); krivca togo da *iče* kraljev(ьs)tvo mi (22); i *ječe* se ôbêtuje (22-23); i ča bogъ dai (24) itd.

U povelji su se koristile ligature *ю/ju/* i *ѣ /je/* koje su služile za umekšavanje /l/ i /n/, đerv još ne, a to je vjerojatno bila do tada takva praksa koja još nije zaživjela. Primjeri umekšavanja /l/ i /n/ su: *bl(a)gudietelju* (1); *zemlju* (5, 6, 8); *poveljah* (9, 13, 14, 16); *lju-bovь* (14); i se ôbećanje i *zapisanje* (32) itd.

U povelji se pronalazi i diagraf *gj* koji odgovara današnjemu /đ/: *nagje* nihъ (25); *megju* kraljevstvomъ (29); I ja *g(o)sp(o)gja* kiru Elena (37-38). Bilježi se i skupina -žd kod staroslavenskoga oblika riječi *roždьstvê*⁵ h(ristoso)vê (36) i kod *takožde* (3, 17); i *potvrvždeniju* (16), što bi odgovaralo današnjemu /đ/. Skupinu -čt pronalazimo kod: *vsepočteni* vlastele (9); *počtenimi* vlastele (15); *nêkoja* čteta⁶ (24; 26).

Slogotvorni glasovi *r* i *l* najčešće se pojavljuju s poluglasom ь: *trь-govьčьbke* svobode *tvrvde* (16); *trьgv* i *trvž'ci* (19); *drvžavê* (20); *gosp(o)de srьbьske* (4-5); *dvorьski* (28); *grьgura* (39); *isplbnajuću* (14); *isprьnihъ* (15); *vьbk[ь]cь hrьvatinik* (39); *vьbkota* (39); *vl(ь)k(ь)cь* črьnugovikъ (40); *vьbkьmirь* (40); *vьbkovik(ь)* (40) itd. Slogotvorno *l* danas se ostvaruje kao /u/.

U oblicima neodređenih zamjenica čuva se ê (jat), što je dijalektalna osobina: *nêkoja* čteta (24, 26); *nêkoje* vrime (24); *nêkô(io)mь* nevêrômъ (34). Navedeni oblici danas imaju *neki* ili *niki* u ikavskim oblicima.

5 *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* (Akademijin rječnik), Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, sv. 55, 1955., str. 197.; Vladimir Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik*, Pretisak – Informator, 1975., str. 1255.

6 Kod leksema *čteta* „prvotni lik rieči je *tъšteta*, od *tъštь*, *vanus*, pak joj je i izvorno značenje *vanitas*, *taština*, *izpraznost*. Odatle prelazi značenje u obće na danum. I *čteta*, pak *čъšćeta*. Poslije se *č* ispred *t* promijenilo u *š* kao i u drugim riječima te je od *čteta* postalo *šteta*”. (Usp. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* (Akademijin Rječnik) Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, sv. 5, 1898-1903., str. 80.; V. Mažuranić, *n. dj.*, str. 1432.; M. Galić, *n. dj.*, str. 116.

Pronalaze se i oblici: *vl(a)d(y)cê h(risto)su* (1); *ôdъ h(risto)sê isuse* (7); *vъ h(ristos)a b(o)ga* (42), što je opozicija u odnosu na današnje zapadno *k*, *Krist* (grč. pomazanik).

1.2. Morfologija

U povelji su najučestalije imenice muškoga roda. Pronalaze se u N jd. s nastavkom *ъ*: *gradъ* (17, 34); *dubrovnik(v)* (17; 34); *trъgvъ* (19); *trъž[v]cb* (25); *vlastelinъ* (20); *vlastelič(i)jъ* (20); *bogъ* (24); *logofet(v)* (41); *d(v)nъ* (41). Također, tu su i imenice glavne palatalne deklinacije, s nastavcima i-deklinacije u N množ.: *prêroditelije*; *priroditelije* (5, 30); *roditelije* (30) te imenica *trъž'ci* (19).

U G jd. imaju nastavak *-a*: *pastira* (6); *krivca* (22); *apr(i)lja* (36); *m(ê)s(e)ca* (36, 41); *ijunja* (41); *grъgura* (39) i u G množ. imaju nastavak *-ъ*, bilo da se radi o palatalnoj ili nepalatalnoj osnovi: *prîroditelъ* (4, 6); *roditelъ* (6); *per(v)per(v)* (18). Što se tiče D jd., nastavak je *-u*: *bl(a)godêtelju* (1); *h(risto)su* (1); *rabu* (3); *gospodu* (4); *bogu* (4); *stefanu* (7); *kral(v)ju* (7). U A jd. s nastavkom *-ъ* nalazimo ove riječi: *ôbrazъ* (2); *ôblastъ* (2, 24); *sudъ* (3); *prîstolъ* (4, 6, 7); *dohodbkъ* (17, 23, 26); *dvorъ* (37). U V jd. pronalazi se samo jedna imenica muškoga roda s nastavkom *-e*: *isuse* (7), no po tome nastavku ona nije u sročnosti s imenicom i pridjevom u L jd.: *h(risto)sê isuse blgovêrnomu* (7), ili je pisar pogriješio. U L jd. s nastavkom *-ê*: *vl(a)d(y)cê* (1); *vъ rodê* (3); *h(risto)sê* (7); na *prîstolê* (35), a u L množ. *zakonêhъ* (9); *prъvihъ* (12); te u I-osnovi: *uvêtehъ* (9). U I jd. muškoga roda pronalaze se imenice s nastavkom *-omъ/ômъ/-emъ*: *vêncem(v)* (3); *b(o)gomъ*, *bogomъ* (6, 7); *g(o)s(podi)nômъ banômъ Stefanomъ* (12); *gradôm(v) dubrovnikôm(v)* (30, 38); *krъstomъ*, *kr(v)stomъ* (31, 39), a u I množ. muškoga roda pojavljuje se nastavak *-i* u palatalnoj osnovi: s *praroditeli* i *roditeli* (11).

N jd. ženskoga roda: *komora* (21-22); *čteta* (24, 26); *g(o)sp(o)gja* (37-38). Što se tiče G, nekoliko je imenica ženskoga roda u dvojnici s nastavkom *-u*: *pravdu* (3, 31); *slavoju* (9); *č(ъ)stiju* (9); *ôpjinu* (12); *čistotu* (15); *svobodu* (15), a u G množ.: *stranamъ* (7). U D jd. ženskoga roda pronalazi se samo: *Bosnê* (4, 7). U A jd. pronalaze se imenice u I-osnovi: *m(i)l(o)stъ* (3, 15); za *ljubovъ* (30), a u A množ.: *ône kletvi* (33). U L jd.: *državê* (20) i L množ.: *poveljahъ* (9).

U I jd. *elenômь* (27); *dorothiômь* (27); *nevêrômь* (34) i r-deklinacijom: *materju*⁷ (27, 31). U N jd. srednjega roda imamo u palatalnoj osnovi nastavak *-e*: *trebinje* (25), a u N množ. pronalazi se imenica: *dêt'ca* (34). U G. jd.: *b(o)ž(b)stva* (2, 3); *kraljev(b)stva* mi (31). U D jd. nastavak je *-u*: *pomoriju* (7); *slovu* (16); *potvrždeniju* (16). U A jd. za nepalatalnu osnovu imamo nastavak *-o*: na *carstvo* (5); i nastavak *-e* za palatalnu osnovu: *hvaloslovie* (1); *ôbečanije*, *ôbečanie* (19, 32); *zapisanie* (32). U L jd. za nepalatalnu osnovu nastavak je *-ê*: *vь c(a)rstvê* (5); *roždьstvê* (36), a za palatalnu osnovu *-i*: *evanьgeli* (31). U I jd. nastavak je *em/emь* *tribinjemь* (18); *e(van)g(e)lijem* (33).

Osobne zamjenice pronalazimo u G jd. u obliku: i *mene* svojemu rabu (3); u L jd. po *mnê* (35); D jd. procisti *mi* (3) i akuzativni oblik *me*: *spod[o]bi me* (3) javljaju se enklitički i naslanjali su se na riječi ispred sebe.⁸ U N množ. pronalazi se *my* (33) i u D množ. *namь* (4). „Razlika između ličnih i neličnih zamjenica bila je i morfološka i sintaktička. Lične zamjenice upotrebljavale su se u funkciji subjekta i objekta, a nelične najčešće u funkciji atributa.”⁹

Odnosna zamjenica *iže, ježe, jaže* javlja se u G jd. m. r. i ž. r.: *Eže m(i)l(o)srdoва ô rodê člov(ê)ьscêmь · jegože sьtvori vь pr(i)č(i)sty ôbrazь* svojego *b(o)ž(ь)stva* (2). Pokazne zamjenice javljaju se u G jd. m. r. *ônoga dohotka* (26) i u A jd. m. r. za *ôпь dodhodькь* (26); u A množ. ž. r. na svoju *d(u)šu ône kletvi* (33). Zamjenice *tazi* i *onai* (*ônêhzi*) imaju naveske *-zi* u korpusu, umjesto *-j¹⁰*. U I jd. ž. r. *ôvom'zi zemlôm(ь)* (18) i I jd. m. r. *ôvêmzi uvêtôm(ь)* i *zakonomь* i *načinomь* (18).

U A množ. m. r.: da si imaju *tezi* uvête i zakone i povelje (16). Pokazna zamjenica *sъ* javlja se: u N jd. m. i s. r.: *sije slovo* (32); i *sije* (41); u D jd. m. r.: da *sijega* nikoliže ne potvori (33-34); za *sizi dohodькь* (23); *kI u sijezi* se *ôbečanije ôbeča* (19); u L množ. m. r.: po *sih(v)* vsêhь *ôbeča* (26); s *simizi* vojevoda (39).

Kod zamjenica *vsaku, vsakômь, vsakoju, vsake* izvršena je metateza suglasničkih skupina *vs-* > *sv-*, dakle premetanjem glasova postalo

7 Zakon otvorenih slogova nije dopuštao suglasnik na kraju sloga, pa nije mogao ostati oblik *mater*, nego je prešao u *mati*, nulti morfem (Stjepan Damjanović, *Staroslavenski jezik*, Hrvatska sveučilišna naklada, 2003., str. 88.), a u povelji je pronalazimo u I jd.

8 *Isto*, str. 96.

9 *Isto*, str. 96-97.

10 M. Galić, *n. dj.*, str. 116.

od *vas*. „U starijim spomenicima do XVII. v. potvrđeni su oblici i za žen. i sred. rod *vsā, vse* i oblici za kose padeže svih triju rodova.”¹¹ U D jd. ž. r. *vъ* vsaku svobodu (15). U L jd. m. r. *ô* vsakô¹²ъ prihođeč¹³emъ (17-18). U I jd. ž. r. imamo utjecaj bosanske redakcije *sъ* vsakoju slavoju (9). U A množ. m. r. vsake zakone (13) i u A množ. ž. r. vsake zlobe i sile (22). Zamjenicu *vъsъ* pronalazimo u L. jd. ž. r.: po *vsoi* zemli i *drъžavê* (20).

Uпитna zamjenica *čъto* javlja se u oblicima *čo* i *ča*, dakle oba oblika bez poluglasa: u N i A jd. m. r.: i *ča* bogъ ne dai (24); i uzme *imъ* *čo* *vъ* ôblasti (21); ako kto ime *čo* govoriti (23). Što se tiče upitne zamjenice *kto*, javlja se i u obliku *kto* i *ni kto*, a „*tko* nastao je metatezom od negdašnjeg *kto*. *Kto* postalo je od praslav. *kъ* tako što je taj lik pojačan partikulom *to*”¹²: *kto* li *drъi* potvori sije slov(o) (32). Ona se javlja kao složena odrična zamjenica: da ne ima nikto za *nyh(ъ)* ni za *nyh(ъ)* trgъ (20); ni *kto* ini po kraljevъstvu mi (26).

Uпитna pridjevska zamjenica *kyi*, koje, kaja (koji) javlja se u: N jd. m. r.: po zakonu *koi* su davali (17); dohodъkъ *koi* imaju davati kraljevъstvu mi (23); A množ. ž. r.: i poveljahъ koje su imali s praroditeli (9).

Neodređena zamjenica *nêko* javlja se u N jd. s. r. *nêkoje* vrîme (24); u N jd. ž. r.: *nêkoja* čteta (24, 26); I jd. ž. r.: *nêkô(io)мъ* nevêrômъ (34).

Posvojne zamjenice *moj* i *naš* javljaju se u: D jd. m. r., gospodu *mojemu* bogu (4); u G množ. m. r., *moih(ъ)* priroditeľ (4); G množ. m. r., *našihъ* rгъvihъ (12) i u L jd. ž. r. imamo utjecaj nepalatalne deklinacije na palatalnu: po *vsoi* zemli i *drъžavê* (20).

Što se tiče povratno-posvojne zamjenice *svoj*, ona se javlja u G jd. m. i s. r.: *svojego* b(o)ž(ъ)stva (2) i *svojegô* pastira (5); u D jd. m. r.: *svojemu*¹³ bl(a)godêtelju (1) i u A množ. m. i ž. r. *svoje* zakone (11) i *svoje* ko mora (21).

11 *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, nav. dj.*, sv. 85, 1972., str. 596.

12 *Isto*, sv. 76., str. 389.

13 U D jd. m. i s. roda dolazi do križanja – na stsl. leksički morfem dodan je mlađi gramatički morfem iz starobosanskoga jezika (Usp. Amira Turbić-Hadžagić, Amira, „Deklinacija neličnih zamjenica u bosansko-humskim poveljama s posebnim osvrtom na zamjenice s navescima: -zi, -r/-re i -i”, *Filologija*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 63, 2014., str. 205.).

Najviše se pronalaze opisni, a manje posvojni pridjevi. „Epistolarni maniniri u bosanskim i humskim kancelarijama su omogućavali stvaranje višesloženih riječi”¹⁴ bilo da se sastoje od priloga i pridjeva ili imenice i pridjeva, kroz složeno-sufiksalsnu tvorbu. Primjeri s prilogom *blago* i čast: *bl(a)gočъstivno* i *dostolêpno* pohvaliti istin’noju véroju (1); *bl(a)govêrnomu* i *bogomъ postavlj’nomu* Stefanu (7). Tu se pronalazi i pridjev složen od priloga *dosta* + pridjeva *lêpno* te opisni pridjev istin’noju.

Pronalaze se složenice koje se tvore od imenice *bog* + pridjev. Pisari ih ponekad bilježi skupa, a ponekad odvojeno: *въ b(o)godarovan’nei* namъ zemli bosnê (4); *b(o)gomъ darovannim(ъ)* mi vêncemъ (6); *съ bogodarovannoju* mi kraljev(ъ)stva meteriju (27). Prilog *dobro* + pridjev *naročit*¹⁵ u značenju „čestit, sretan”¹⁶: *prêdъ slavni* i *dobronaročiti* gradъ dubrovnik (ъ) (8). Pridjevi sa zamjenicom *vas (sav)*: *(vse)počteni* vlastele dubrovъsci (9, 15, 19); *vêrna* i *vsesr(ъ)dbčna* ljubovъ (30).

Pridjev koji se tvori od priloga više poput *višerečen* znači „koji je rečen više, gore, prije, višespomenut”¹⁷: *съ vyše reč(e)n’nimi* vasteli (32), a postoji i pridjev *više sьvrъšenyh(ъ)*: po sihъ vsehъ *više sьvrъšenyh(ъ)* priidoše *vse počteni* vlastele *dubrov[a]čci* (37).

Ostali opisni pridjevi su: *božъstvъnago* smotrenija (1-2); *pr(i)č(i)sty* ôbrazъ (2); i *spod[o]bi* me *sugubimъ*¹⁸ vêncem (3); *tvrvde* i *nepotvorene* (16); ni *malъ* ni *velikъ* (21); i *съ izabran’nimi* vasteli (27); na *s(ve)tomъ* eванђeli i *prêdъ čъstnimъ krgъstomъ h(risto)s(o)vêtmъ* (31, 38-39); *tvrvdo* i *nepokolêbimo* (32, 41); *въ cr(ê)kvi s(ve)t(o)go* grъgura (39).

14 Lejla Nakaš, *Jezik i grafija krajišničkih pisama*, Slavistički komitet, 2010., str. 301.

15 Ovaj se pridjev nalazi samo u predmetnoj ispravi, dok ga u drugim ispravama bosansko-humskoga korpusa nema.

16 *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. 7, 1885., str. 527.

17 *Isto*, sv. 87, 1973., str. 15.

18 I ovaj se pridjev nalazi samo u predmetnoj ispravi, dok se u drugim ispravama bosansko-humskoga korpusa ne pronalazi: *sugubъ - stsl.* dvostruk, dvo-gub, dvojak (*Isto*, sv. 70, 1962., 909.; V. Mažuranić, *n. dj.*, str. 1398. *Sugubi vijenac* je izraz koji označava dvostruki vijenac ili dvostruku krunu, što je simboliziralo njegovo pravo na nasljeđe ne samo bosanskoga nego i srpskoga prijestolja (preko rodbinskih veza s dinastijom Nemanjić).

Posvojni pridjevi: ô rodê člov(ê)čъscêmь (2); gosp(o)de *srъbъske* (4-5); въ *zēmlъnēmь* c(a)rstvê c(a)rstvovavše i na *n(e)b(e)сноje* сръство пріселіli se (5); земље *поморъskіje* (8); gospodomъ *bosъnъskômь* (10, 13); *trъgovъčъke* svobode (13, 16); *dubrovъčъki* trъгыъ (20).

U ispravi pronalazimo pridjev *boljši* (komp. pridjeva dobar, veći, viši). To je komparativ pridjeva *bolji* u kojemu „iza *l(lъ)* dolazi još-te s¹⁹. Ipak, dijak Vlade ponekad ga piše s poluglasom, a ponekad bez: *bolše* ispravi (13); *bol(ъ)-še* isplъnihъ (15); *bolъše* da isplъnītъ ... *bolъše* da ukriplajetъ (35); *bolše* potvrъždajuče (38).

Što se tiče glagolskih oblika, češći su jednostavni glagolski oblici nego složeni. Tako pronalazimo prezent, i to 3. l. jd. do kole *drъži* i *gospoduje* kraljevъstvo mi (18) i u 3. l. množ. *prīdъnjuju* ljubôv(ъ) (14). Imperativ se javlja u 2. l. jd.: i *spod[o]bi me* sugubimъ vên-cem(ъ) (3) i 3. l. množ. *da daju* kraljevъstvu mi (17); *koī imaju dāvati* kraljevъstvu mi (23).

Aorist pronalazimo u 1. l. jd.: I *idoхъ* въ srъbъskuju zemlju (6); i potomъ *načehъ* съ bogomъ kraljevati (7); *svtvorihъ* m(i)l(o)stъ kraljev(ъ)stva mi i *zapisahъ* i ôbnovihъ i bol(ъ)-še *isplъnihъ* въ vsaku svobodu i čistotu (15). U 1. l. množ. *prisegôsmo* prêdъ s(ve)тymъ E(van)g(e)lijemъ (38); i takozi se ôbečasmo i *prisegosmo* въ vsa više upisana (41). U 3. l. jd.: zato kraljevъstvo mi zapisa (13); ôbeča se i *zapisa* gradъ dubrovnik(ъ) (16). U 3. l. množ.: I tu *izidoše* prīdъ kraljev(ъ)stvo mi (8-9); I *upromenuše* kraljev(ъ)stvu mi (9); I zato *uzgovoriše* s kraljevъstvom mi (10); I potom *uspromenuše* mi kraljev(ъ)stvu (13); *prīidoše* vse počteni vlastele dubrov[a]čci (37).

Infinitiv je neodređeni glagolski oblik kojega u povelji pronalazimo s nastavkom *-ti*: *pohvaliti* istin’oju vêroju i želanoje slov(o) *prinesti* къ svojemu bl(a)godêtelju (1); i *razumêti* i *tvoriti* sudъ i pravdu (3); съ bogomъ *kraljevati* i *praviti* prīstolъ (7); a imamъ nihъ vl(a)danije *bljusti* i ôbъvarovati (22); ôt(ъ) toga nihъ braniti i pomagati (24).

Aktivni particip prezenta odgovara današnjemu glagolskom prilogu sadašnjem, a primjeri su: i ne *itmuču* svojegô pastira (5); i *isplъnajuču* kraljevъstvu mi (14); i sija bolje *potvrъždajuče* (38).

Primjeri aktivnoga participa preterita prvoga (glagolski prilog prošli) jesu: gospodu mojemu bogu *spod[o]bъšu* me naslêdovati prīstolъ (4); i *došъdšu* mi zemlje pomorъskіje i tu *prīšъdšu* mi prīdъ slavni i

19 Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, sv. 3, 1882., str. 542.

dobronaročiti gradъ dubrovnikъ (8); I ja g(o)sp(o)gja kîru Elena i gospo(g)ja kralica kîra dorotheja vidêvše ôbečanija i uvête g(ospo) d(i)na kral(a) (38).

U ispravi se pronalaze i primjeri aktivnoga participa preterita drugoga (glagolski pridjev radni): i na n(e)b(e)snoje crъstvo *priselili se* (5); jegože b(o)gъ *izvoli* po mnê (3), te primjeri pasivnoga participa preterita (glagolski pridjev trpni): Imъ же vsačъskaja *sbtvoren'na* i *javljen'na* byše (1); b(o)gomъ *darovannim(b)* mi vênsemъ (6); i siju pravdu više *upisanъnu* (31).

U srednjovjekovnim bosanskim i humskim ćirilničnim ispravama brojevi su se najčešće bilježili slovima ili pak riječima. „Interpunkcijski znakovi vrlo često su se upotrebljavali za razlikovanje brojki od slovnih oblika, jer uporaba arapskih brojki još nije zaživjela, te su se brojke još uvijek zapisivale slovima odgovarajuće brojčane vrijednosti.”²⁰ U ispravi kralja Tvrtka brojevi su se u službi datuma, tj. datacije, pisali slovima i odjeljivali točkom. Primjer je: . vъ lêtehъ po roždъstvê h(ristos)vê [·] č · t · o · i [·] (=1378)²¹ lêto. m(ê)s(e)ca že apr(i)lja vъ [·] i [·] (=10) d(ъ)нъ· (36); i sije sьvгъši se. m(ê)s(e)ca. ijunja [·] z i [·] (=17) d(ъ)нъ. a pisa. logofet(ъ) vlade :· (41). Ipak, u ispravi je u pitanju trgovina, pa se svake godine plaćao dohodak: ô vsakômъ prihodečem(ъ) dmitrove dneve [·] v [·] (=2) tisući per(ъ) per(ъ) . (18). Primjećuje se da se broj tisuću u dataciji pisao ćirilničnim slovom č prema glagoljskomu brojnom sustavu²², a kada je riječ o pitanju novčane vrijednosti, onda pisar Vlade bilježi broj (ćirilčno slovo v), pa potom riječ tisuća.

Prilozi su nepromjenjiva vrsta riječi, koji se pronalaze i u ovoj ispravi, poput: *Takožde* že i mene svojemu svojemu rabu (3); *potom(b)* že gospodu mojemu (4); i *tamo* šьdъšu mi vênъanъ byhъ (6); i *tu* prišьdъšu mi (8); *Po sem[b]* že slovu (16); *do kole* drъži i gospoduje (18); i *ječe* se ôbêtuje (22); da sijega *nikoliže* ne potvori. *dokle* gradъ dubrovnikъ (34); *do d(b)ni* i *do vêka* (41).

20 Kristian Paskojević, „Paleografsko istraživanje ćirilčne diplomatske minuskule na trima dokumentima o otkupu Sokol grada”, *Analiz Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 53(1), 2015., 46.

21 Arapski brojevi ne postoje u tekstu, ovdje su navedeni u zagradi radi boljega uvida u brojni sustav isprave.

22 Usp. Benedikta Zelić-Bučan, *Bosančica ili hrvatska ćirilica u srednjoj Dalmaciji*, Državni arhiv, 2000., str. 35-36.

Prijedlog *vb* dolazi uz akuzativ i lokativ poput: u L jd. ž. r.: *vb* b(o) godarovan'nei namъ zemli nosnê (4); u L jd. s. r.: *vb* zemlġnêġmъ c(a)rstvê c(a)rstvovaše (5); u A jd. ž. r.: *vb* srġbъskuju zemlju (6); u A jd. ž. r.: isrlġnġihъ *vb* vsaku svobodu (15); u L jd. ž. r.: i uzme imъ ĉo *vb* ôblasti (21). Prijedlog ôġ dolazi samo s genitivom: koju smo imali ôġ prġva z gradomъ dubrôvnikôm(ъ) (12); ôġ toga niġbъ braniti (23). Prijedlog *s*, *sv*, *z* dolazi najĉešće s instrumentalom: *z'* gospodomъ bošġnъskômъ (10, 11, 13); *sv* g(o)s(podi)nômъ banômъ Stefanomъ (12); *sv* gospod(o)mъ srġbъskom (14); *z* gradomъ dubrôvnikôm(ъ) (12, 15); i *s* vlasteli dubrovъscimi (12); i *s* t[o]go poĉtenimi vlasteli (15).

1.3. Sintaksa

U srednjovjekovnim bosanskim i humskim ispravama postajala su jasna pravila pisanja isprava. Te isprave, kao i povelja prvoga bosanskog kralja Tvrtka I. Kotromanića Dubrovĉanima od 10. travnja 1378. godine pisana u Źrnovnici i 17. lipnja 1378. godine završena u Trstivnici, imale su svoje konvencionalne dijelove:

invokacija (prizivanje ili dozivanje Svetoga Trojstva ili BoŹjega imena uopće); intitulacija (predstavlja vladara); devocija (dio intitulacije gdje se kratko naglašava da su vladari izabrani *BoŹjom milošću*); inskripcija (upućuje na ime ili adresu kojoj se izdaje isprava); salutacija (formula pozdravljanja). Središnji dio isprava ĉini tekst ili korpus. On uglavnom sadrŹi ove dijelove: arenga (sadrŹi glavnu misao isprave kao neku moralnu pouku zbog ĉega je isprava napisana); notifikacija ili promulgacija (kratko iznosi sadrŹaj isprave); naracija i dispozicija (glavni dijelovi isprave koji idu jedan uz drugi); sankcija (izražava kaznu) i koroboracija (sadrŹi pravovaljanost isprave kao potpise svjedoka). Završni dio ili eshatokol sadrŹi: subskripciju (dio koroboracije); aprekciju (htijenje da se isprava ostvari) i datacija (vrijeme i mjesto isprave) te potpis pisara.²³

Što se tiĉe invokacije, za razliku od ostalih isprava iz korpusa koje imaju najĉešće verbalnu i simboliĉnu invokaciju, ili samo verbalnu ili samo simboliĉnu, ova povelja ima malo drugaĉije prizivanje BoŹjega imena: Bl(a)goĉъstivno i dostolêpno pohvaliti istin'noju vêroju i Źelanoje slov(o) prinesti kъ svojemu *bl(a)godêtelju vl(a)d(y)ĉê h(ri-sto)su* (1). Ostali konvencionalni dijelovi ne odstupaju od ostalih isprava.

23 M. Galić, *n. dj.*, str. 32.

Atributi su najčešće pridjevi, bilo da stoje ispred ili iza imenice: *prĭdъ slavni* i *dobronaročiti* gradъ dubrovnik(ь) (8); *počtenimi* vlasteli (15); *trъgovacъke* svobode *tvrvъde* i *nepotvorene* i *niki* ôtjemljeme (16); na *s(ve)tomъ* evanъgeli i *prĕdъ* čьstnimъ kръstomъ *h(risto)s(o)vĕtmъ* (16); ôd(ь) *h(risto)sĕ* isuse *blagovĕrnomu* i *bogomъ postavljen'nomu* Stefanu (7) itd.

Rečenice su prilagođene administrativnomu funkcionalnom stilu i konvencionalnim dijelovima. Najčešći je veznik sastavni veznik *i* koji pronalazimo u gotovo svakome retku povelje poput: *I sizi* vlastele ushotĕeše potvrđiti u kraljevъstva mi svoje zakone *i* uvĕte koje su imali s praroditeli *i* roditeli *i* kraljev(ь)stva mi z gospod(o)мъ боsъnъskomъ *i* съ g(o)s(podi)nômъ banômъ Stefanomъ. *I* za ljubovъ *i* za našu ôrђinu *i* našihъ prvihъ koju smo imali ôt(ь) prvъa z gradômъ dubrôvnikôm(ь) *i* s vlasteli dubrovъscimi . zato kraljevъstvo mi zapisa *i* potvrđi *i* bolše ispravi vsake zakone *i* uvĕte *i* povelje *i* trъgovъčъke svobode koje su imali z gospodomъ боsъnъskômъ. (11-12-13).

Pronalazi se uzročni veznik *zane* i „čestica *bo* služi za izražavanje uzročnih odnosa”²⁴: *spod[o]blъšu* me naslĕdovati *prĭstolъ* moih(ь) *prĭroditeljъ* gospo(o)de srъbъske *zane bo* ti bĕhu moi prĕroditelije vъ zemlĕnĕmъ *c(a)rstvĕ* *c(a)rstvovavše* i *n(e)b(e)snoje* crъstvo priselili se (4).

1.4. Leksik

U leksiku najviše prevladavaju staroslavlenizmi, i to imenice: *slov(o)* (prasl. i stsl. riječ, govor, razum) (1, 31); *b(o)ž(v)stvo* (prasl. i stsl. božanstvo) (2, 3); *c(a)rstvĕ* (od prasl. *cesarъ*, carstvo) (5); *čteta* (prasl. **тъščeta*) (24, 26); *dĕt'ca* (prasl. i stsl. *dĕtъ*) (34); *g(o)sp(o)gja*, *gospo(g)ja* (prasl. i stsl. žena plemenita roda) (27, 37, 38); *knez* (svesl. i prasl. – u Bosni niži državni službenik, velmoža) (28); *lĕto* (prasl. i stsl. godina) (36); *ôblastъ* (prasl. područje) (2, 24); *rabъ* (sluga, rob) (3); *tadъba* (prasl. i stsl. krađa) (22); *trъžbcъ* (prasl. trgovac) (19); *vlastela*, *vlastelinъ*, *vlastelič(i)jъ* (stsl. velikaš, najčešće dubrovački) (9, 27, 32).

Glagoli: *c(a)rstvovati* (prasl. vladati) (5); *načeti* (od prasl. *čĕti*, početi) (7); *ôbĕtovati* (stsl. obećavati) (23); *potvoriti* (prasl. i stsl. prei-

24 S. Damjanović, *n. dj.*, str. 154.

načiti, preobraziti, pretvoriti, oklevetati); *spod(o)bat*i (stsl. priličiti, dolikovati, biti potrebno) (3); *vъzdvignuti* (prasl. uzdignuti, podignuti); želêti (prasl. i stsl. željeti) (6, 8).

Zamjenica *kbto* i *nikto* (prasl. i stsl. tko i nikto) (20, 26, 32).

Pridjevi: *bolši* (prasl. i stsl. dobrъ, komp. od dobar, veći, viši) (13, 15, 35); *čъstan* (prasl. i stsl. časan) (31, 39); *sugubъ* (stsl. dvostruk, dvogub, dvojak) (3); *tvrd* (prasl. tvrd, čvrst, postojan) (16, 32, 41). Brojevi: tisuća (prasl. tisuća) (18).

Posuđenice iz klasičnih jezika (latinizmi i grecizmi): *apr(i)lj* (lat. – *april, travanj*) (36); *Hrêst, Hrist, Hv*²⁵ (grč. chrio pomazujem, Christos, lat. Christus - Pomazanik) (1, 7, 42); *evangelie, evanjeliê, jevan-gelie* (grč. dobra vijest, Radosna vijest, Evandêlje) (31, 33, 38); *ijunj* (lat. *lipanj*) (41); *Isusъ* (hebr. → grč. → lat. *kršć.* osnivač kršćanstva, prema kršćanskomu učenju Sin Božji) (7); *kirъ, kira* (grč. *kyrius gospodin, gospoda, uz osobno ime*) (27, 38); *krъstv* (lat. cruce-križ) (39); *logofetъ* (grč. pisar) (41); *perъperъ* (grč. zlatni ili srebrni novac određene težine) (18). U povelji se pronalazi i talijanizam gusa (tal. razbojnik, gusar, četa) (22).

Koriste se dvostruke formulacije iz pravnoga jezika koje su trebale osigurati trajnost i jakost odluke, poput: *bljusti i ôbъvarovati* (22);

25 *Krist* je „(grč. chrio pomazujem, Christos, lat. Christus) ‘Pomazanik’, prvobitno samo nadimak Isusov, a kasnije kao osobno ime spojeno s imenom Isus” (Usp. Anić Šime – Nikola Klaić – Želimir Domović, *Rječnik stranih riječi*, SANI-PLUS, 2001., str. 761). „U najstarijim je spomenicima křistŭ = križ, a Hřistŭ = Isus. To svakako znači da je prva forma veoma stara” (Jeronim Šetka, *Hrvatski kršćanski termini grčkoga porijekla*, 1940., str. 135.). Međutim, „u drevnije doba i vjernici zapadne crkve češće pišu Hrist” (V. Mažuranić, *n. dj.*, str. 402). Brković navodi da se „nakon krunjenja kralja Tvrtka I. u bosanskohumsku se kancelariju pokušavalo uvesti elemente srpske kancelarije” (Milko Brković, *Isprave hrvatskih narodnih vladara i latinske isprave bosanskohumskih vladara i velmoža*, Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti – Ziral, 1998., str. 33.).

Zanimljivo je to da se u korpusu uopće ne spominje oblik *Krist*, nego *Hrist, Hrista, Hristê, Hristevi, Hristos, Hristov* itd., a i Mažuranić tvrdi da su u starije doba i pripadnici zapadne crkve koristili oblik *Hrist*. To se može potvrditi i zato što je dubrovački pisar, notar Paskal, u ispravama bana Ninoslava iz 1249. godine i 22. ožujka 1240. godine i humskoga župana Radoslava iz 22. svibnja 1254. godine pisao puni i skraćeni oblik ovoga leksema poput: *Hv, Hrista, Ha*. Dakle, prije dolaska pisara srpske kancelarije.

ôbečasmo i *prisegosmo* (41); *tvr̃bda i nepokolēbima* (41). To su kontaktne sinonimi u širem značenju, a pronalaze se i konstrukcije istoga korijena poput: ôbečanije ôbeča (19).

ZAKLJUČAK

Povelja prvoga bosanskog kralja Tvrtka I. Kotromanića pisana je hrvatskom ćirilicom, i to inačicom ćirilice koja se koristila u srednjovjekovnoj Bosni i okolnim područjima, stoga je nazivana i bosančicom. To je pismo bilo prilagođeno svakodnevnim administrativno-pravnim poslovima u službenim dokumentima ili ispravama, u ovome slučaju povelji kralja Tvrtka I. Kotromanića Dubrovčanima iz 10. travnja 1378. godine, započetoj u Žrnovnici, a dovršenoj 17. lipnja 1378. godine u Trstivnici.

U bosanskim i humskim kancelarijama koristila se pravna terminologija. Povelje su imale svoje konvencionalne dijelove u kojima se očituje narodni jezik s elementima staroslavenskoga jezika. U radu su se obradile jezične značajke povelje kroz grafiju i fonologiju, morfologiju, sintaksu i leksik.

Tako se može uočiti da povelja bilježi samo poluglas ь (jer), da grafem *jat/ѣтъ* (ê) pokriva skupine *ije/ je/e, jeri/jery* (y) odgovara glasu *i*, grafem *iže* (i) pokriva glas *i*, grafem *đerv/đerвь* (j) pokriva samo glas *ć* i grafem *k* u povelji pokriva glas *ć*, ali i grafem *šta* (č) može pokrivati glas *ć* ili skupinu št. Diagram *otv* (ω) jako je učestao i transliterira se s ô. U povelji se pronalazi i skupina *gj* koji odgovara današnjemu đ, -žd, -čt.

U morfologiji su svakako najučestalije imenice muškoga roda, ali su se obradile i imenice ženskoga i srednjega roda kroz sve padeže jednine i množine, ali i dvojine. Pronalaze se i osobne zamjenice, odnosne, pokazne, upitne i upitno pridjevske zamjenice, neodređene, posvojne i povratno-posvojne. Što se tiče pridjeva, češći su opisni pridjevi nego posvojni. Pronalaze se višesložne riječi koje se sastoje od priloga i pridjeva ili imenice i pridjeva.

Što se tiče glagola, javljaju se više jednostavni glagolski oblici: imperativ, aorist, infinitiv, aktivni particip prezenta, aktivni particip preterita prvoga i drugoga, pasivnoga participa preterita.

Brojevi su se u formuli datacije pisali slovima i odjeljivali su se točkom, a mogu se pronaći i prilozima i prijedlozi.

U srednjovjekovnim bosanskim i humskim ispravama postojala su jasna pravila pisanja isprava. Najčešći je veznik sastavni veznik *i*, a prisutni su i uzročni veznik *zane* i čestica *bo*.

Što se tiče leksika, najviše je staroslavenizama, a onda i riječi iz klasičnih jezika. Isprave bosanskih i humskih vladara i velmoža uvijek iznova oduševljavaju i vape za kulturnim, povijesnim, etnološkim, pravnim, a napose jezičnim istraživanjem sa svih aspekata jezika.